

2. Кризис приведет к оптимизации количества экономических субъектов, делающих свой бизнес в каждой сфере. Произойдет вытеснение более слабых структур, что подготовит благоприятные условия для прихода более сильных игроков. Поскольку иностранные инвесторы, как правило, относятся к последним, следует ожидать увеличения их роли в потенциально наиболее доходных сферах (банковское дело и торговля).

3. В результате кризиса произойдет целая серия слияний и поглощений (это особенно масштабно уже наблюдается в торговле), участниками которых будут как отечественные, так и иностранные компании. Это приведет к дальнейшей олигополизации рынка, ожесточению конкурентной борьбы, подталкивая его участников к сговору, что будет способствовать монополизации рынков.

4. Рыночные механизмы саморегулирования при недостаточности их развития в Украине не способны защитить национальную экономику от угрозы глубоких потрясений, связанных с деятельностью иностранных инвесторов. Поэтому необходима взвешенная политика государственного регулирования и по привлечению иностранного капитала, и по условиям его функционирования в национальной экономике.

Список использованной литературы

1. Войнаренко М. Економічна конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість України / М. Войнаренко, О. Фурманюк // Економіст. – 2006. – № 12. – С. 25–28.

2. Жаміло Я. Оцінка динаміки і структури інвестиційного потенціалу України / Я. Жаміло, А. Сменковський // Наукові вісті НТУУ «КПІ». – 2001. – № 4. – С. 5–15.

3. Носова О.В. Оцінка інвестиційної привабливості України: основні підходи / О.В. Носова // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 3. – С. 119–137.

4. Пирог О.В. Іноземні інвестиції як фактор економічного зростання в Україні / О.В. Пирог // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – №5(47). – С. 15–19.

5. Report on Transformation. Hard Landing: Central and Eastern Europe Facing the Global Crisis. – Price Water House Coopers, 2009. – 104 p.

Отримано 5.10.2009.

УДК 332.012.332.009.12(477)

Н.О. Зайцева, О.М. Бабій

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВИ: ДОСВІД УКРАЇНИ

У статті проаналізовано конкурентоспроможність України, подано основні показники конкурентоспроможності держави, визначені СЕФ. Розглянуто головні характерні ознаки країни, що становлять основу її конкурентних переваг. Виділено особливості і заходи з підвищення здатності України успішно розвиватися і посилювати свої позиції на міжнародному ринку.

В статье проанализирована конкурентоспособность Украины, приведены основные показатели конкурентоспособности страны, определённые МЭФ.

Рассмотрены главные характерные признаки, формирующие основу национальных конкурентных преимуществ. Выделены особенности и мероприятия по повышению способности Украины успешно развиваться и укреплять свои позиции на международном рынке.

In the article competitiveness of Ukraine is analyzed, basic indexes of competitiveness of the country set by WEF are put. Main essential principles of competitive advantages are viewed. Peculiarities and actions due to the rising of Ukraine's capability to develop and strengthen its positions at the international market are emphasized.

конкуренція, особливості конкуренції, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, показники конкурентоспроможності

Дослідження проблем конкурентоспроможності, пошук напрямків і заходів, які б сприяли підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, є дуже актуальним питанням, у тому числі в умовах світової фінансово-економічної кризи.

Аналіз публікацій з цієї тематики виявив, що теоретичним і практичним аспектам конкуренції і конкурентоспроможності приділялося багато уваги як іноземними вченими (М. Портер, Д. Сакс, Х. Сала-і-Мартін), так і вченими з країн СНД (Г. Азоев, С. Єрохін, Я. Жаліло, Я. Базилюк).

Загострення глобальної економічної конкуренції потребує виділення особливостей конкуренції, яка відбувається в певній країні, на певній території, між певними галузями і підприємствами. Це стосується і України, особливо у зв'язку зі вступом до міжнародних організацій.

Метою статті є визначення основних особливостей національної конкуренції та на цьому підґрунті – напрямків і заходів підвищення конкурентоспроможності економіки України.

До розкриття понять «конкуренція», «конкурентоспроможність» є кілька підходів. Т.І. Гончарук виділяє підходи на основі таких найбільш уживаних понять: «конкурентний механізм»; «гіперконкуренція»; «конкурентність»; «конкурентний економічний порядок»; «конкурентний потенціал»; «конкурентний статус»; «конкурентна політика»; «конкурентоспроможність» [1, с. 134–135].

Крім того, в економічній теорії і практиці розрізняють конкурентоспроможність товарів і послуг, конкурентоспроможність підприємств (організацій, корпорацій), конкурентоспроможність регіонів, країн. Спільним для всіх цих визначень є визнання того, що конкуренція – це змагання, а конкурентоспроможність – це здатність змагатися за певні переваги (капітал, трудові ресурси, споживачів) та існувати на одному рівні з іншими товарами, виробниками, країнами.

На міжнародному рівні існують показники, за якими оцінюється конкурентоспроможність тієї чи іншої країни. У міжнародних рейтингах конкурентоспроможності (зокрема за індексом зростання конкурентоспроможності (GCI – the Growth Competitiveness Index) і за індексом поточної конкурентоспроможності (BCI – the Business Competitiveness Index) Україну зараховують до країн, що розвиваються, але характеризуються нестабільністю в політиці та економіці, не дуже сприятливим інвестиційним кліматом і високими ризиками господарської діяльності.

Індекс зростання конкурентоспроможності, або индекс конкурентоспроможності, що зростає (GCI), вказує на здатність економіки країни досягти стабільності в економічному зростанні в середньостро-

ковій перспективі при постійному контролі рівня поточного розвитку економіки [2, с. 104]. При цьому оцінюються три категорії: технології, державні інститути і макроекономічний клімат. Як вказує Н. Говорова, «технологічні інновації значно визначають розвиток господарства країн, які мають високий рівень технологічного розвитку» [3, с. 27]. Для країн же із середнім (як Словенія) і низьким (як Чад) рівнем технологічного розвитку актуальними є обмін і адаптація технологій інших держав у межах прямих іноземних інвестицій. У зв'язку з цим під час розрахунку GCI виділяється група так званих базових країн (з країн ЄС це – Швеція, Німеччина, Фінляндія, Люксембург, Данія, Італія, Ірландія, Австрія, Великобританія, Франція, Бельгія, Нідерланди), для яких нові технологічні розробки є вирішальним стимулом економічного розвитку.

Світовий економічний форум (СЕФ) визначає індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index), який замінив індекс зростання конкурентоспроможності з 2006 р. (до 2006 р. не розраховувався). Цей індекс оцінює такі категорії: базові вимоги (державні інститути, інфраструктура, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я та початкова освіта); посилення ефективності (вища освіта, ринок товарів та послуг, ринок праці, фінансовий ринок, технологічна готовність, розмір ринку); інновації та розвиток (розвиток бізнесу, інновації) [4].

Індекс поточної конкурентоспроможності, або індекс конкурентоспроможності для бізнесу, або індекс ділової конкурентоспроможності (BCI), який до 2003 р. мав назву MCI – Microeconomic Competitiveness Index – індекс мікроекономічної конкурентоспроможності, розраховується за методикою М. Портера. Цей індекс оцінює мікроекономічні фактори, які впливають на поточний рівень продуктивності національної економіки, поточний діловий клімат. Усі фактори поділяють на дві групи. Перша група визначає якість стратегій та ефективність роботи компаній, друга – якість бізнес-клімату в країні [3, с. 27].

Індекс поточної конкурентоспроможності оцінює також провідні макроекономічні умови, що впливають на рівень продуктивності праці та ефективність виробництва компаній, ступінь розвитку їх стратегій і ділової практики, а також якість мікроекономічного клімату, в якому компанії конкурують на внутрішньому ринку.

Про місце України у цих рейтингах свідчать дані табл. 1.

За даними табл. 1, протягом останніх років Україна за індексом GCI піднялася з 84-го місця у 2003 р. на 82-ге місце у 2009 р., а за індексом BCI опустилася з 73-го місця у 2003 р. на 81-ше місце у 2007 р. Індекс BCI у 2008–2009 рр. учасники Світового економічного форуму не розраховували. Як відзначають спеціалісти Світового економічного форуму, падіння наведених індексів відбулося через зниження попиту на експортні продукти, девальвацію національної валюти і негаразди у фінансовій системі України [4].

Під час дослідження експерти Світового економічного форуму поділяють усі країни на три групи:

1. Країни «початкової» стадії розвитку.
2. Країни, які перебувають на стадії ефективного розвитку.
3. Країни на стадії інноваційного розвитку.

Рейтинги конкурентоспроможності країн світу (2003–2009 рр.)*

Країна	2003		2004		2005		2006		2007		2008	2009
	GCI	BCI	GCI	BCI	GCI	BCI	GCI	BCI	GCI	BCI	GCI	GCI
Фінляндія	1	1	1	2	1	2	2	3	6	3	6	6
США	2	2	2	1	2	1	6	1	1	1	1	2
Швеція	3	3	3	4	3	12	3	7	4	4	4	4
Данія	4	4	5	7	4	4	4	5	3	5	3	5
Тайвань	5	16	4	17	5	14	13	21	14	23	17	12
Японія	11	13	9	8	12	8	7	9	8	10	9	8
Німеччина	13	5	13	3	15	3	8	2	5	2	7	7
Велико-британія	15	6	11	6	13	6	10	8	9	11	12	13
Франція	26	10	27	12	30	11	18	16	18	17	16	16
Словенія	31	30	33	31	32	32	33	36	39	35	42	37
Угорщина	33	38	39	42	39	34	41	39	47	47	62	58
Чехія	39	35	40	35	38	27	29	32	33	32	33	31
Польща	45	47	60	57	51	42	48	53	51	56	53	46
Росія	70	66	70	61	75	74	62	79	58	71	51	63
Україна	84	73	86	69	84	75	78	81	73	81	72	82
Чад	101	99	104	102	117	116	123	121	131	127	134	131

*www.weforum.org

За класифікацією СЕФ Україна належить до першої групи – країн «початкової» стадії розвитку, для яких джерелами конкурентоспроможності є або сировина, або дешева некваліфікована робоча сила. Бізнес у таких країнах конкурує на основі цінової політики, а низькі зарплати свідчать про низьку продуктивність праці. Щоб країни цієї групи могли конкурувати на світових ринках, їм необхідні, як мінімум, стабільне макроекономічне середовище, суспільні та приватні інститути, які чесно функціонують, плюс здорова та грамотна робоча сила.

У праці «Конкуренція» М. Портер пише: «Конкурентоспроможність окремої країни залежить від схильності її промисловості до інновацій та модернізації» [5, с. 205]. Що ж ми маємо в Україні? Ми прагнемо інтегруватися до світової економіки, а проте структура української промисловості є неоптимальною, виробничі потужності у більшості своїй морально і фізично застарілі, зовнішні інвестиції знаходяться на низькому рівні (власні кошти підприємств – 66% усіх капіталовкладень) [6, с. 3]. Як відомо, конкуренти одразу ж обійдуть будь-яку компанію, яка припинить удосконалення і впровадження інновацій. Але з огляду на те, що власні кошти компаній обмежені, а держава інвестує в промисловість лише на мінімальному рівні, де ж узяти кошти на модернізацію, заміну устаткування, виробничі і технологічні процеси?

Можна було б залучити зовнішніх інвесторів, зокрема іноземних. Проте, як було сказано вище, оцінки Світового економічного форуму свідчать, що інвестиційний клімат в Україні не є одним із найліпших навіть порівняно з відповідними показниками наших сусідів (у 2009 р. за GCI: Україна – 92, Росія – 63, Польща – 46, Словенія – 37; за VCI у 2007 р.: Україна – 81, Росія – 71, Польща – 56, Словенія – 35) [4].

Для виявлення причин такої складної ситуації, в якій опинилася Україна за міжнародними рейтингами, не зайвим був би погляд на стан справ у царині конкуренції з точки зору правила ромба М. Портера, згідно з яким існують чотири головні характерні ознаки країни, що становлять основу її конкурентних переваг, а отже, і конкурентоспроможності національних галузей:

1. Умови для факторів. Становище країни за факторами виробництва, наприклад, наявність кваліфікованої робочої сили чи інфраструктури, які є необхідними для ведення конкурентної боротьби у певній галузі.

2. Стан попиту. Характер попиту на внутрішньому ринку для галузевого продукту чи послуг.

3. Споріднені галузі чи такі, що підтримують певну галузь. Наявність чи відсутність у певній країні галузей-постачальників чи інших галузей, які супроводжують продукт, щоб країни були конкурентоспроможними як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні.

4. Стійка стратегія, структура і суперництво. Існуючі в країні умови для створення, організації і управління компаніями, а також характер внутрішньої конкуренції.

5. Завдяки наявності чи відсутності цих ознак у компанії та всій галузі з'являються чи зникають конкурентні переваги [5, с. 221].

Отже, щоб мати успіх у конкурентній боротьбі, необхідно знати:

- про доступність ресурсів і кваліфікованої робочої сили;
- інформацію, яка формує сприятливі можливості, що їх відчують компанії, і напрямки, в яких вони використовують свої ресурси і співробітників;
- цілі власників, менеджерів і окремих співробітників компанії;
- тиск, який здійснюється на компанію, що примушує її до інвестицій і нововведень.

Дійсно, стан справ у країні для підтримки конкурентоспроможності має дозволяти і підтримувати швидку акумуляцію факторів виробництва, зокрема і робочої сили. Досвід країн, яким міжнародним економічним товариством надаються високі рейтинги, свідчить про те, що в людський капітал вкладати конче потрібно, особливо для підвищення продуктивності його праці (табл. 2).

Отже, продуктивність українського працівника у 2006 р. була у понад п'ять разів нижчою за продуктивність працівника у США.

Для отримання конкурентної переваги компанія має також користуватися доступним потоком необхідної інформації і розуміти вимоги споживача щодо певного продукту і процесу виробництва. Наприклад, для підвищення внутрішнього попиту, японські виробники музичних інструментів на чолі з компаніями Yamaha, Kawai і Suzuki створили музичні школи [5, с. 251]. Чом би українським компаніям, які працюють, наприклад, у харчовій промисловості, не створити кулінарні навчальні

заклади або хоча б не стати спонсорами тих, що є, і постачати їм свою продукцію?

Таблиця 2

Показники продуктивності праці одного співробітника, долара / рік (2000, 2004, 2006 рр.)*

Країна	2000	2004	2006
США	74244	80660	86262
Україна	9562	14058	16928
Росія	16387	н. д.	23512
Польща	28853	34029	32733
Китай	7409	н. д.	12836

*www.expert.ua

Непоганою була б ситуація, коли компанії могли б не тільки зберігати свої конкурентні переваги, але й збільшувати їх шляхом постійного оновлення та інвестування.

Компанія, перебуваючи під тиском конкурентів, має прагнути випробувати, а не уникати їх, як це роблять українські компанії. Необхідно користуватися з переваг країни, в якій знаходиться підприємство, і створити на цій базі підґрунтя для виникнення інновацій. Для цього М. Портер пропонує такі заходи: 1) здійснювати продаж найбільш вибагливим покупцям; 2) проводити пошук споживачів, які висувають найбільш високі вимоги; 3) встановлювати норми, що за жорсткістю перевищують найбільш жорсткі норми і стандарти на продукцію, яка виготовляється; 4) користуватися послугами найкращих постачальників; 5) ставитися до найманих працівників, як до постійних співробітників, щоб стимулювати удосконалення їхніх навичок і підвищувати продуктивність праці [5, с. 250].

Юлія Загоруйко, автор статті «Втрачаємо навіть те, чого не маємо. У рейтингу конкурентоспроможності ВЕФ Україна за 2006 р. опустилася з 68-го на 78-ме місце», вважає, що «казати про те, що Україна втрачає свою конкурентоспроможність, неправомірно. Тому що її в нас практично ще не було» [8, с. 5]. На наш погляд, це досить різкий вислів. Як відомо, рейтинги міжнародних економічних організацій складаються з оцінювання декількох сфер. У якійсь з них Україна конкурентоспроможна, в якійсь – ні. І як не прикро визнавати, найбільша, так би мовити, неконкурентоспроможність України виявляється в макроекономічній царині, в недостатньому інвестуванні, в некоректному і непослідовному управлінні зокрема деякими державними підприємствами, в недосконалості судової влади і, взагалі, юридичних питань. І ця недоскопальність відображається як на міжнародній, так і на внутрішній конкурентоспроможності України.

Крім того, оцінка факторів внутрішньої конкурентоспроможності свідчить, що в Україні є конкурентні переваги: вигідне розташування країни; запаси природних ресурсів; наявність у деяких галузях промисловості, особливо в аерокосмічній, унікальних передових технологій; численні кваліфіковані трудові ресурси, особливо середньої та старшої вікової категорії. До того ж під час складного перехідного процесу, що відбу-

вався в Україні протягом понад сімнадцяти років, деякі компанії звикли до динамізму економічної ситуації в країні. Це стосується насамперед великих виробників, що працюють у харчовій промисловості, які впевнені, що більш жорстка конкуренція на внутрішньому ринку піде тільки на користь їхньому бізнесу. Зокрема А. Дікунов, директор кондитерської компанії «АВК», заявив, що «великі національні гравці кондитерського ринку вже встигли накопичити великий досвід., тому потіснити нас на внутрішньому ринку легко й швидко не вдасться» [9, с. 38].

С. Єрохін виділяє кілька особливостей конкуренції в Україні:

- одночасність конкуренції, яка охоплює кілька сфер (якість, витрати, строки, «ноу-хау», створення ринкових бар'єрів входу і виходу, зміцнення фінансового становища);
- багаторівневність конкуренції (на макро- і мікрорівні);
- динамізм конкуренції – становище конкурентів і розподіл сил на ринку швидко змінюються;
- агресивність учасників ринкової боротьби. Мета – порушення рівноваги сил конкурентів [1, с. 141].

До цього списку можна ще додати безперервну зміну юридичних аспектів діяльності підприємств, юридичного забезпечення їхньої діяльності, а також недостатній тиск на компанії з метою впровадження ними інновацій, що супроводжується і недостатнім фінансуванням.

Таким чином, Україні необхідно невідкладно підвищувати свою внутрішню і зовнішню конкурентоспроможність за такими основними напрямками:

- удосконалення роботи державних інституцій;
- підвищення якості роботи працівників та їхнього професіоналізму;
- застосування інноваційного підходу до роботи підприємств.

Для посилення конкурентоспроможності України взагалі та окремих галузей її економіки зокрема (як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку) необхідно, щоб були вжиті такі заходи:

- конче необхідною є поява високопрофесійного апарату державного управління на всіх рівнях;
- перспективним є вдосконалення системи регулювання конкуренції і стимулювання підвищення конкурентоспроможності, в тому числі економічними і юридичними методами;
- національним підприємствам треба навчитися більш раціонально і продуктивно використовувати ті ресурси, якими наділена країна (в тому числі фінансові, природні, трудові);
- Україні ще далеко до першої десятки інноваційних країн за рейтингом Світового економічного форуму, а тому вона має скористатися хоча б тими інноваціями, що є у світі (самостійний пошук і доцільне використання нововведень, що надаються у вигляді інвестицій);
- треба підвищувати продуктивність праці персоналу, вдосконалювати систему, якість і структуру освіти;
- необхідне розуміння власниками, менеджерами і окремими співробітниками компаній того, наскільки першочерговим є процес оновлення та інноваційного розвитку їхніх компаній;
- потрібно формувати адекватну структуру промисловості;

– важливою є ефективна адаптація до зовнішніх умов господарювання.

Завдяки переліченим заходам, а також завдяки інтенсивному, а не екстенсивному розвитку економіки Україна може підвищити свою здатність конкурувати на зовнішньому ринку, запорукою чого стане висока конкурентоспроможність національних підприємств і набуті ними навички цивілізованого суперництва.

Список використаної літератури

1. Гончарук Т.І. Конкуренція: сучасна економічна характеристика та особливості / Т.І. Гончарук // *Актуальні проблеми економіки*. – 2004. – № 2. – С. 130–145.

2. Купринюк С.М. Оцінка конкурентоспроможності економіки: Україна у міжнародних рейтингах / С.М. Купринюк // *Актуальні проблеми економіки*. – 2005. – № 1. – С. 102–110.

3. Говорова Н. Конкурентоспособность – основной фактор развития современной экономики / Н. Говорова // *Проблемы теории и практики управления*. – 2006. – № 4. – С. 25–37.

4. World Economic Forum. Global Competitiveness Report 2003–2004; Global Competitiveness Report 2004–2005; Global Competitiveness Report 2005–2006; Global Competitiveness Report 2006–2007; Global Competitiveness Report 2007–2008; Global Competitiveness Report 2008–2009; Global Competitiveness Report 2009–2010 // www.weforum.org

5. Портер Майкл Э. Конкуренция: пер. с англ. / Майкл Э. Портер – М.: Вильямс, 2006. – 608 с.

6. Пабат А.А. Роль інвестицій у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки / А.А. Пабат, С.Ю. Хамініч // *Проблеми науки*. – 2007. – № 1. – С. 2–6.

7. Лубчук И. Персонал дорогой и сердитый / И. Лубчук // *Эксперт*. – 2008. – № 1–2 // www.expert.ua

8. Загоруйко Ю. Втрачаємо навіть те, чого не маємо. У рейтингу конкурентоспроможності ВЕФ Україна за 2006 рік опустилася з 68-го на 78-ме місце / Ю. Загоруйко // *Дзеркало тижня*. – 2006. – № 38 (617). – С. 4–5.

9. Затолочный А. А им всё равно / А. Затолочный // *Контракты*. – 2008. – № 7. – С. 38.

Отримано 30.09.2009.

УДК 334.012.32:346.5

С.В. Кузьмінов

МОЖЛИВОСТІ ОБ'ЄДНАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ В СПІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Статтю присвячено проблемам природних монополій в українській економіці. Автор пропонує один із можливих варіантів комбінування державної і приватної власності у спільних підприємствах. Проаналізовано можливі переваги та проблеми, які можуть виникнути при такому комбінуванні.